American Journal of Alternative Education
ISSN: 2997-3953 (Online)
Vol. 2, No. 10, Oct 2025,
Available online at: https://scientificbulletin.com/index.php/AJAE

Yangi O‘Zbekistonda Jadidlarga Bo‘Lgan Munosabat

Haqqulov Mehriddin Yunusovich
Osiyo xalqaro universiteti “Xorijiy til va ijtimoiy fanlar” kafedrasi o‘qituvchisi, mexriddinhaqqulov@gmail.com

Article information:
Manuscript received: 14 Aug 2025; **Accepted:** 15 Sep 2025; **Published:** 16 Oct 2025

Annotatsiya: O‘zbekiston mustaqillikka erishishi bilan uning ma’naviy hayotida yangi – uyg‘onish, o‘zlikni anglash davri boshlandi. Avvalgi ma’muriy buyruqbozlik tizimi manfaatlariga bo‘ysundirilgan tarixni soxtalashtirish, noto‘g‘ri talqin etishga barham berildi. Milliy mafkuramizning asosi bo‘lmish milliy tarixni qayta tiklash imkoniyati tug‘ildi. Tabiiyki, bu jarayon oson kechmadi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkistonda maydonga kelgan jadidchilik madaniy-ma’rifiy, milliy, ijtimoiy-siyosiy harakat edi. U mustamlakachilarga qarshi ko’tarilgan milliy-ozodlik harakatining mafkurasiga aylandi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, Turkiston, jadidlar, Mahmudxo’ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy, milliy-ozodlik harakati, Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho’lpon, Abdulla Qodiriy, qatag‘on qurbonlari, Stalin, Islom Karimov, Shahidlar xiyoboni, Shavkat Miromonovichning

Kirish. Turkiston jadidlariga Mahmudxo’ja Behbudiy, Abduqodir Shakuriy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy va boshqa o’nlab ziyolilar rahnamolik qildilar. Jadidlar guruhiy, ijtimoiy va hududiy birlik to’g’risidagi masalalarni ko’tarib, xalqni milliy va diniy birlikka, jipslashishga, hududiy birlikka chaqirdi, ijtimoiy ongni XX asr darajasiga ko’tarishga intildilar.

Tadqiqot usullari va materiallari. 4-oktabr Turrkiston milliy-ozodlik harakati va faollari ommaviy qatag’on qilingan kun. 1938-yilning shu kunida Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho’lpon, Abdulla Qodiriy, yana faoliyati aksariyat jamoatchilikka noma’lum qolayotgan yuzdan oshiq o’zbek ziyolilari o’z vatanining poytaxti Toshkentda kommunistlar rejimi rahbari Stalin tasdiqlagan hujjatga muvofiq otib tashlangan. Qatl etilganlarning barchasi milliy uyg’onish harakati faollari, jadidchilar edi. Turkistonni bosqindan, qoloqlik botqo’g’idan, arosatdan ozod qilishga bel bog’lagan, buni qurolli qo’zg’alon emas, o’qish, ta’lim sifati bilangina amalga oshirishga shubha qilmagan ma’rifatparvarlar “xalq dushmani” tamg’asi ostida otuvga hukm qilindi. Inqirozdagi Turkiston umidlari sifatida siyosiy maydonga chiqqan bu oydinlarning xiyonatkorona qatl etilgani uzoq yillar millatdan yashirildi. Mustaqillikka kelib marhum prezident Islom Karimov jadidlar xotirasini abadiylashtirdi, Toshkentda muzey ochildi, Shahidlar xiyoboni bunyod qilindi. Ammo bundan qat’i nazar, jadidlar merosiga nisbatan xovotir tuzumni tark etmadi, ular adabiyoti mamlakatda targ’ib etilmadi, jadidlar g’oyasi qabul qilinmadi.3 Muzey O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2001-yil 1- maydagi „Qatag‘on qurbonlarini xotirlash kunini belgilash to‘g‘risida“gi farmoni va O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining „Qatag‘on qurbonlarini xotirlash kunini belgilash to‘g‘risida“gi qaroriga muvofiq tashkil etilgan. 2002-yil 8-noyabr „Qatag‘on qurbonlari xotirasiga“ muzeyining ahamiyatini inobatga olib, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 5-maydagi qaroriga muvofiq muzey ekspozitsiyasi yangilandi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovichning Mirziyoyev 2017-yil 31-avgust kuni Qatag‘on qurbonlarini xotirlash kuni munosabati bilan muzeyga tashrifi chog‘ida bildirgan taklif va mulohazalari Vazirlar Mahkamasi qarorining asosini tashkil etadi.

„O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Qatag‘on qurbonlari xotirasi davlat muzeyini va oliy ta’lim muassasalari huzurida Qatag‘on qurbonlari xotirasiga bag‘ishlangan viloyat muzeylarini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida“gi farmonni qabul qildi. Mazkur qarorga asosan muzey O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi departamenti tasarrufiga o‘tkazildi hamda uning faoliyati kengaytirildi va takomillashtirildi. Muzeyning asosiy vazifalariga qatag‘onchilik siyosatining paydo bo‘lish sabablari va oqibatlarini tadqiq etish va uni mamlakatimiz tarixining tarkibiy qismi sifatida aks ettirish, mamlakatimiz fuqarolarini, ayniqsa, yosh avlodni mustaqillik va adolat tantanasi uchun kurashgan fidoyi otabobolarimizning xotirasiga hurmat ruhida tarbiyalash, qatag‘on qurbonlari xotirasini abadiylashtirish, ularni yod etish bilan bog‘liq ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni amalga oshirish va targ‘ib etish, qatag‘on qurbonlari hayoti va faoliyatini o‘rganish, ilmiy-ijodiy merosini to‘plash, nashrga tayyorlash va chop etish, muzey fondlari va ekspozitsiyalarini mamlakatimiz hamda xorijdagi turli hujjatlar va boshqalar eksponatlar bilan muntazam ravishda boyitib borish kiradi.

Natijalar va muhokama. Muzey „Shahidlar xotirasi“ xayriya jamg‘armasi bilan hamkorlikda „Qishloq fojiasi“ (R. Shamsutdinov), „Abdulla Qodiriy“ (S. Mirvaliyev), „Cho‘lpon“ (N. Karimov) tadqiqotlari, Munavvarqori Abdurashidxonov va Botuning „Tanlangan asarlar“ini nashr etgan. Bundan tashqari, O‘zbekiston hujjatli va badiiy filmlar kinostudiyasi hamda "O‘zbektelefilm" studiyasi bilan hamkorlikda „Barhayot xotira“, „Armonli yillar ko‘zgusi“, „Fidoyi olim“, „Mirtemir“ singari hujjatli filmlar yaratgan. Muzey binosi mamlakatimizning noyob me’moriy inshootlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I. A. Karimov tashabbusi va g‘oyasi asosida loyihalangan va bunyod etilgan (2002-yil, me’mori A.Turdiyev va boshqalar). Bino an’anaviy me’morlik uslubi (ayvon, gumbaz, peshayvon, ravoq va boshqalar)da qurilib, milliy bezaklar bilan ziynatlangan. Muzey binosi murabba tarhli (20x20 m), balandligi 20 m, gumbazli (balandligi 6,2 m, diametri 5,8 m; feruza rang gumbazi „Shahidlar xotirasi“ yodgorlik majmuidagi ayvon gumbazi bilan uyg‘un), bino atrofi kengligi 4 m bo‘lgan ochiq ayvon bilan o‘ralgan, undagi 28 ta ustun va to‘sinlar hamda 4 tarafdagi kirish zinapoyalari binoga o‘ziga xos salobat baxsh etadi. Binoning pastki qismida texnikmuhandislik, ma’muriyat va boshqalar qo‘shimcha xonalar joylashgan, ular ko‘rgazma zali bilan maxsus yo‘lak va zinapoyalar orqali uzviy bog‘lanadi. Bino bezagida marmar, haqiq, granit toshlar, rangli koshinlardan foydalanilgan, yog‘och o‘ymakorligi (A.Abdullayev, S.Rahmatullayev, N.Sohibnazarov va boshqalar), ganchkorlik (M.Murodov va boshqalar), naqqoshlik (A.Karimov va boshqalar), koshinkorlik (M.Mamajonov, R.Muhammadjonov, M.Shedrin, V.Gan va boshqalar), gumbazning ichki bezagida murakkab iroqi muqarnas mahorat bilan qo‘llanilgan. Binoni barpo etishda Toshkent shahri me’morlik bosh boshqarmasi hamda „Usto“ ijodiy ishlab chiqarish uyushmasi ustalari faol ishtirok etgan.i Oliy sud raisi o‘rinbosari Ikrom Muslimovning ta’kidlashicha, prezidentning 2020-yil 8-oktabrdagi «Qatag‘on qurbonlarining merosini yanada chuqur o‘rganish va ular xotirasini abadiylashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi farmoyishi ijrosini ta’minlash maqsadida Respublika ishchi guruhi va qatag‘on qurbonlarining nomlarini tiklash va xotirasini abadiylashtirish bo‘yicha «Yo‘l xaritasi» tasdiqlangan. Shunga asosan, qatag‘on qurbonlarining nomlarini aniqlash borasida izlanishlar ko‘lamini kengaytirish uchun mas’ullarga vazirlik va idoralarning idoraviy arxivlaridan foydalanish imkoniyati yaratilgan. Ta’kidlanishicha, ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirish jarayonida aniqlangan, ayrim sabablarga ko‘ra reabilitatsiya qilinmay qolib ketgan qatag‘on qurbonlari nomlarini oqlash yuzasidan takliflar kiritish belgilangan. Shu munosabat bilan qatag‘on qurbonlarining reabilitatsiyasi bo‘yicha masala o‘rganib chiqilgan hamda Respublika ishchi guruhiga takliflar ko‘rib chiqish uchun yuborilgan.5 Ma’lum qilinishicha, Oliy sudga 2022-yilning 12-dekabr kuni 173 nafar shaxsga nisbatan 4 ta jinoyat ishi kelib tushib, ishchi guruh tomonidan o‘rganib chiqilgan. Mazkur jinoyat ishlarida sud majlisi bayonnomasi yoki sud hujjatlari (hukm yoki boshqacha qaror) mavjud emasligi, ishlarda faqatgina OGPUning uchlik majlisi bayonnomasidan ko‘chirma borligi aniqlangan.

Xulosa. Bugungi kunda Yangi O‘zbekistonda inson qadri ulug‘lanadigan adolatli, erkin va obod jamiyat, xalqparvar davlat, farovon hayot barpo etishga qaratilgan islohotlarimiz jadid bobolarimizning ezgu g‘oya va dasturlariga har jihatdan uyg‘un va hamohangdir.

Shu bois, xalqimiz ozodligi va Vatanimiz ravnaqi yo‘lida aziz jonlarini fido qilgan ajdodlarimiz xotirasini abadiylashtirish, ularning faoliyati va merosini yang icha tafakkur asosida o‘rganish hamda targ‘ib etishga alohida e’tibor berilmoqda.

Yurtimizda ushbu yo‘nalishda muhim farmon va qarorlar qabul qilinib, har yili 31-avgust – Qatag‘on qurbonlarini yod etish kuni sifatida keng nishonlanmoqda.

“Shahidlar xotirasi” yodgorlik majmuasi va jamoat fondi, Qatag‘on qurbonlari xotirasi davlat muzeyi, uning Qoraqalpog‘iston Respublikasi va barcha viloyatlarda hududiy bo‘limlari faoliyat olib bormoqda.

Ana shu ishlarimizning mantiqiy davomi sifatida Buxoro shahridagi tarixiy maskanda Jadidchilik tarixi muzeyi tashkil etilmoqda.

Bu murakkab davr tarixiga oid ilmiy va badiiy asarlar, “Tarixning noma’lum sahifalari”, “Qatag‘on qurbonlari” nomli ko‘p jildli xotira kitoblari nashr etilmoqda. Badiiy va hujjatli filmlar, ko‘rsatuvlar tayyorlanib, namoyish qilinmoqda. Xalqaro konferensiyalar, ko‘rgazmalar va davra suhbatlari, xotira kechalari, seminarlar muntazam o‘tkazilmoqda.

REFERENCES:

1. Haqqulov, M. (2025). FAYZULLA XO ‘JAYEVNING DAVLATCHILIK QARASHLARI. Modern Science and Research, 4(6), 498-503.
2. Haqqulov, M., & Sadulloyeva, M. (2025). SPIRITUAL AND ETHICAL VIEWS OF IMAM ABU HAMID GHAZALI. Modern Science and Research, 4(6), 284-289.
3. Haqqulov, M., & Qosimov, U. (2025). XIVA XONLIGI TASHKIL TOPISHINING TARIXIY AHAMIYATI. Modern Science and Research, 4(6), 867-873.
4. Haqqulov, M., & Sadulloyeva, M. (2025). THE DOCTRINE OF SUFISM IN THE EYES OF THE SCHOLARS OF THE EAST. Modern Science and Research, 4(5).
5. Haqqulov, M. (2025). ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING HAYOT VA IJOD YO ‘LI. Modern Science and Research, 4(5).
6. Yarashova, M., Haqqulov, M., & Muyiddinov, B. (2025). TARIX TA’LIMIDA RAQAMLASHTIRISHNING AHAMIYATI. Modern Science and Research, 4(5), 665-673.
7. Yarashova, M., Haqqulov, M., & Muyiddinov, B. (2025). BUXORO QO’RBOSHILAR TARIXIDA O’CHMAS NOM QOLDIRGAN, BUXORO QAHRAMONI IBROHIMBEK. Modern Science and Research, 4(4), 388-397.
8. Haqqulov, M. (2025). NARSHAXIYNING" BUXORO TARIXI" ASARI TAHLILI. Modern Science and Research, 4(4), 969-978.
9. Haqqulov, M. (2025). THE DEVELOPMENT OF THE SCIENCE OF HADITH IN HISTORICAL ANALYSIS. Modern Science and Research, 4(4), 467-474.
10. Gulyamov, A., Srojeva, G., & Haqqulov, M. (2025). BUXORO MUZEYINING II JAHON URUSHIGACHA BO ‘LGAN DAVRDAGI FAOLIYATI. Modern Science and Research, 4(2), 92-99.
11. Srojeva, G., Haqqulov, M., & Gulyamov, A. (2025). KUDZULA KADFIZ BOSHCHILIGIDA KUSHON IMPERIYASIGA ASOS SOLINISHI VA BU IMPERIYANING RAVNAQI. Modern Science and Research, 4(2), 109-117.
12. Haqqulov, M. (2025). AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRI TARIXIY GEOGRAFIYASI. Modern Science and Research, 4(3), 584-593.
13. Haqqulov, M., & Sadulloyeva, M. (2025). THE TEACHER-STUDENT RELATIONSHIP BETWEEN IMAM AL-BUKHARI AND IMAM AT-TIRMIDHI. Modern Science and

Research, 4(3), 440-447.

14. Haqqulov, M., Yarashova, M., & Muyiddinov, B. (2025). SHARAFIDDIN ALI YAZDINING “ZAFARNOMA” ASARI TAHLILI. Modern Science and Research, 4(4), 398-408.
15. Haqqulov, M., Gulyamov, A., & Srojeva, G. (2025). JADIDLARNING 1916 YILDAGI XALQ QO’ZG’OLONIDA TUTGAN O’RNI. MILLIY HUKUMAT-TURKISTON MUXTORIYATI VA UNING FAOLIYATI. Modern Science and Research, 4(2), 100-108.
16. Haqqulov, M. (2025). YANGI DAVRDA AVSTRIYA (GABSBURGLAR) IMPERIYASINING IJTIMOIY-SIYOSIY HAYOTI (XVI-XVIII ASRLAR). Modern Science and Research, 4(2), 834-842.
17. Haqqulov, M., & Sadulloyeva, M. (2025). IMOM BUXORIYNING “AL-JOME’AS SAHIH” ILMIY AHAMIYATI. Modern Science and Research, 4(2), 472-476.
18. Xakkulov, M., & Kosimov, U. (2025). HISTORY OF MILITARY WORK IN THE EMIRATE OF BUKHARA. Journal of universal science research, 3(1 (Special issue)), 319-325.
19. Yuldosheva, F., Haqqulov, M., & Yarashova, M. (2025). QADIMGI TURKIY XALQLARDA “QUT” MAROSIMI XUSUSIDA. Modern Science and Research, 4(3), 132-136.
20. Srojeva, G., Gulyamov, A., & Haqqulov, M. (2025). XVII ASRDA BUXORODA ABDULAZIZXON MADRASASINING QURILISHI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI. Modern Science and Research, 4(1), 471-478.
21. Haqqulov, M. (2025). USMONIYLAR IMPERIYASINING TASHKIL TOPISH TARIXI. Modern Science and Research, 4(1), 663-672.
22. Gulyamov, A., Srojeva, G., & Haqqulov, M. (2025). BUXORO OCHILGAN MUZEYLARNING TASHKIL TOPISH TARIXI. Modern Science and Research, 4(1), 248-256.
23. Haqqulov, M. (2024). TURKISTON OZODLIGINING JARCHILARI. Medicine, pedagogy and technology: theory and practice, 2(11), 154-159.
24. Gulyamov, A., Srojeva, G., & Haqqulov, M. (2025). O ‘RTA OSIYO OLIMLARINING KARTOGRAFIK MEROSI. Modern Science and Research, 4(1), 221-227.
25. Yarashova, M., Yuldosheva, F., & Haqqulov, M. (2025). TA’LIM OLISH TARTIBI: YANGILANISH VA O’ZGARISHLAR. MASOFAVIY, DUAL VA INKLYUZIV TA’LIM. Modern Science and Research, 4(2), 73-80.
26. Haqqulov, M. (2024). O ‘RTA OSIYO XALQLARINING OZODLIK ORZUSI BO ‘LGAN “TURKISTON MUXTORIYATI”. Modern Science and Research, 3(12), 609-613.
27. Haqqulov, M., Yarashova, M., & Yuldosheva, F. (2025). TARIXIY KARTOGRAFIYANING ASOSIY YO ‘NALISHLARI, SHAKLLANISHI VA TARAQQIYOTI. Modern Science and Research, 4(2), 81-91.
28. Haqqulov, M. Y. (2024). The Formation, Development and Role of the High Seljuk Empire Founded by the Turkic Peoples in the Islamic World. Miasto Przyszłości, 53, 956-959.
29. Haqqulov, M. Y. O. G. L. (2022). Markaziy Osiyoda ilk diplomatik munosabatlar tarixi. Science and Education, 3(10), 385-389.
30. Yunusovich, H. M. (2024). Experiences Related to the Fine Fiber Cotton of Uzbekistan during the Years of Soviet Authority. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 4(9), 129-132.
31. Yunusovich, H. M. (2025). THE IMPORTANCE OF ISLAM IN CHILD UPBRINGING. ILG'OR PEDAGOG, 2(3), 71-75.

32. Yunusovich, H. M. (2025). YUSUF HAMADONI IS THE FOUNDER OF THE CENTRAL ASIAN SCHOOL OF SUFISM. ILG'OR PEDAGOG, 2(3), 66-70.
33. Yunusovich, H. M. (2025). THE ROLE OF NATIONAL AND RELIGIOUS VALUES IN HUMAN EDUCATION. *ILG'OR PEDAGOG*, *2*(4), 13-18.